

Nationella minoriteters rättigheter och personuppgiftsbehandling i vård och omsorg

Nationella minoriteter har särskilda rättigheter att få behålla och utveckla sitt språk och sin kultur i Sverige. Dessa rättigheter kommer till uttryck i bland annat lagen (2009:724) om nationella minoriteter och minoritetsspråk, minoritetslagen, och ger kommuner och regioner vissa skyldigheter. Även lagstiftningen inom hälso- och sjukvårdens område innehåller krav på att anpassa information till bland annat patientens språkliga bakgrund. Samtidigt har kommuner och regioner krav på sig, enligt bland annat EU:s dataskyddsförordning, att hantera personuppgifter på ett korrekt sätt.

När det uppstår tveksamhet kring hur två regelverk förhåller sig till varandra kan det finnas risk att det ena regelverket prioriteras framför det andra. I det här fallet kan viljan att följa dataskyddsförordningen innebära att kommuner och regioner väljer att inte behandla vissa uppgifter som kan vara nödvändiga för att uppfylla kraven i bland annat minoritetslagen.

Som vägledning för hur detta dilemma kan hanteras har Socialstyrelsen sammanställt vanligt förekommande frågor och svar.

Behandling av personuppgifter

Personuppgifter är all slags information som direkt eller indirekt kan knytas till en person som är i livet.

Med **behandling av personuppgifter** menas i princip allting som går att göra med personuppgifterna. Det kan till exempel vara att samla in, registrera, lagra, samköra eller skriva ut uppgifterna.

För att få behandla personuppgifter krävs alltid **en rättslig grund** enligt dataskyddsförordningen (GDPR). En myndighet kan till exempel få behandla personuppgifter om behandlingen är **nödvändig** för att utföra en uppgift av allmänt intresse eller som ett led i myndighetens myndighetsutövning.

En **uppgift av allmänt intresse** ska ha stöd i lag eller annan författning, kollektivavtal eller beslut som har meddelats med stöd av lag eller annan författning.

Känsliga personuppgifter är bland annat uppgifter om etniskt ursprung, religiös eller filosofisk övertygelse och hälsa. Utgångspunkten är att det är förbjudet att behandla känsliga personuppgifter, men det finns undantag. Ett sådant undantag är när det är **nödvändigt för ett viktigt allmänt intresse**.

Enligt Integritetsskyddsmyndigheten (IMY) är exempel på uppgifter av allmänt intresse uppgifter som kommuner och regioner är skyldiga att göra, men det kan också vara frivilliga åtaganden.

Det är alltid den personuppgiftsansvariga som ansvarar för hur och varför personuppgifter behandlas. **Personuppgiftsansvarig** är den organisation, till exempel aktiebolag, stiftelse, förening eller myndighet, som bestämmer för vilka ändamål uppgifterna ska behandlas och hur behandlingen ska gå till.

Frågor och svar

Kan en kommun eller region undersöka personalens språkkompetens?

Ja, under de förutsättningar som beskrivs i det följande.

1. Bedöm om det finns rättslig grund

Verksamheten behöver bedöma om den personuppgiftsbehandling som den avser göra – i det här fallet samla in, registrera och lagra uppgifter om personals kunskaper i minoritetsspråk – är en **uppgift av allmänt intresse**.

Exempelvis kan en kommun bedöma att enskildas rättighet att kunna använda finska, meänkieli respektive samiska i ärenden som har anknytning till språkens förvaltningsområden gör att kommunen behöver veta vilka medarbetare som behärskar minoritetsspråken och att de därför kan undersöka personalens språkkompetens.¹ Ett annat exempel är en kommun som ska leva upp till socialtjänstlagens krav att erbjuda äldreomsorg på nationella minoritetsspråk och därför gör bedömningen av de behöver veta hur personalens språkkompetens ser ut på kommunens äldreboenden.² Motsvarande bedömning skulle även kunna göras av en region för att uppfylla kravet i patientlagen om att information som lämnas till patienten ska anpassas bland annat till patientens språkliga bakgrund och andra individuella förutsättningar.³

2. Bedöm om det finns undantag för att få behandla eventuella känsliga personuppgifter

Uppgifter om personers namn och språkkunskap kan innebära en indirekt uppgift om personens etniska ursprung, vilket är en känslig personuppgift.

Det är som huvudregel förbjudet att behandla känsliga personuppgifter, men det finns undantag. Ett undantag är att det är ***nödvändigt för ett viktigt allmänt intresse***.

3. Följ de grundläggande principerna i dataskyddsförordningen

Kommuner och regioner hanterar redan andra känsliga uppgifter om sin personal, till exempel uppgifter om personalens hälsa. Information om språkkunskaper ska hanteras på samma sätt, när dessa i kombination med namn kan utgöra indirekta uppgifter om etnicitet.

All behandling av personuppgifter måste följa ***de grundläggande principerna*** som anges i dataskyddsförordningen. Det innebär bland annat att kommunerna och regionerna

- måste ha stöd i dataskyddsförordningen för att få behandla personuppgifter (se punkt 1)
- bara får samla in personuppgifter för specifika, särskilt angivna och berättigade ändamål
- inte ska behandla fler personuppgifter än vad som behövs för ändamålen
- ska se till att personuppgifterna är riktiga
- ska radera personuppgifterna när de inte längre behövs

¹ Se 8 § minoritetslagen.

² Se 8 kap. 6-9 §§ socialtjänstlagen (2025:400), SoL.

³ Se 3 kap. 6 § patientlagen (2014:821).

- ska skydda personuppgifterna, till exempel så att inte obehöriga får tillgång till dem och så att de inte förloras eller förstörs
- ska kunna visa att de lever upp till dataskyddsförordningen och hur de gör det.

4. Vid behov ställ krav på kompetens i upphandlingar

Om kommuner eller regioner anlitar privata utförare kan frågor om minoritetsspråk och kultur behöva hanteras i avtal. Detta eftersom minoritetslagen endast gäller kommuner, regioner, förvaltningsmyndigheter samt domstolar och inte privata aktörer.

Kan privata utförare undersöka personalens språkkompetens?

Om det finns krav i avtal ska privata arbetsgivare hantera frågorna på samma sätt som kommuner och regioner i punkt 1-3 ovan. Observera att för privata utförare kan andra rättsliga grunder och undantag komma att vara tillämpliga än de som gäller för kommuner och regioner.

Kan arbetsgivaren efterfråga specifik språkkompetens vid rekrytering?

Ja, arbetsgivare kan efterfråga specifik språkkompetens vid rekrytering, under förutsättning att man följer de regelverk som beskrivs i denna text. Det gäller för äldreomsorg, övrig socialtjänst och hälso- och sjukvård.

Vad behöver kommuner tänka på när de tar reda på behoven av äldreomsorg på de nationella minoritetsspråken?

Enligt minoritetsförordningen är kommuner inom förvaltningsområden skyldiga att kartlägga behoven av åtgärder till stöd för användningen av finska, meänkieli och samiska.⁴ Kartläggningen ska ske **tillsammans med** minoriteterna och kan till exempel gälla behoven av äldreomsorg på minoritetsspråk. För kommuner utanför förvaltningsområdena finns inget krav på att kartlägga behoven. Men även dessa kommuner kan behöva göra en sådan kartläggning för att ta reda på vilka behov som finns när det gäller användningen av minoritetsspråken.

Generell insamling av behov behöver inte göras med särskilt mycket individdata. Det kan till exempel göras genom en **anonym** enkät om behov av minoritetsspråk och kulturförståelse vid en framtida ansökan om

⁴ Se 8 § andra stycket förordningen (2009:1299) om nationella minoriteter och minoritetsspråk.

äldreomsorg som skickas till alla kommuninvånare över en viss ålder. Anonym innebär att det inte heller i efterhand eller genom redovisningen av enkäten ska gå att lista ut vad enskilda personer har svarat. Andra metoder som utformas tillsammans med minoriteterna som inte hanterar individdata är också möjliga.

Vad kan handläggare inom äldreomsorgen göra kopplat till service och omvårdnad på minoritetsspråk?

Kommunen ska informera om rättigheten att kunna få äldreomsorg på nationella minoritetsspråk och vad som gäller i den specifika kommunen.⁵ Men den äldre måste själv säga att den är intresserad eller ansöka om äldreomsorg på det aktuella minoritetsspråket.

I förarbetena till minoritetslagen övervägdes om det skulle införas en skyldighet att uttryckligen fråga brukare om de önskar äldreomsorg på minoritetsspråket. Men det framkom att det kan finnas starka integritetsskäl som talar emot en sådan lösning. Därför infördes istället informationsskyldigheten.⁶

Skyddet för den personliga integriteten talar alltså emot att ha frågor om önskemål om minoritetsspråk i till exempel en ansökningshandling.

Även anhöriga kan informeras om rätten till äldreomsorg på nationella minoritetsspråk.

Kan en utförare av äldreomsorg dokumentera behov av nationella minoritetsspråk och önskemål om anpassning till kultur i genomförandeplanen?

Ja. Genomförandeplanen bör utgå från den beslutande nämndens uppdrag till utföraren. När en utförare dokumenterar hur en insats ska genomföras bör den även ta hänsyn till den enskildes självbestämmanderätt och integritet.⁷

⁵ Se 8 kap. 9 § SoL.

⁶ Se SOU 2017:60, Nästa steg? Förslag för en stärkt minoritetspolitik, s. 188 och regeringens proposition 2017/18:199, En stärkt minoritetspolitik, s. 72.

⁷ Se AR till 14 kap. 3 § SoL i 6 kap. Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (SOSFS 2014:5) om dokumentation i verksamhet som bedrivs med stöd av SoL, LVU, LVM och LSS.

Kan hälso- och sjukvården dokumentera om patienten önskar vård och behandling med anpassning till minoritet eller språk?

Ja, om patienten önskar vård och behandling med anpassning till minoritetsspråk eller kultur och själv har uttryckt det. Behandling av personuppgifter behöver alltid motiveras utifrån dataskyddsförordningen, se exempel utifrån personals språkkompetens ovan. Då ska vårdgivaren säkerställa att patientjournalen innehåller uppgifter om bl.a. patientens önskemål om vård och behandling, dvs. att man kan anteckna i patientjournalen att den enskilde önskar vård och behandling med anpassning till minoritetsspråk/kultur.⁸

⁸ Se 5 kap. 5 § Socialstyrelsens föreskrifter och allmänna råd (HSLF-FS 2016:40) om journalföring och behandling av personuppgifter i hälso- och sjukvården.